

Könül Sadıqova
AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun doktorantı
konul. sadiqova.79@mail.ru

Azərbaycan dilinin şimal-qərb şivələrində çoxmənəlilik

Açar sözlər: çoxmənəli sözlər, nominativ mənə, mənə çalarlığı, mənə köçürmələri, polisemiya, leksik-semantik əsas.

Ключевые слова: многозначные слова, номинативное значение, оттенки значений, перенос значений, полисемия, лексико-семантическая основа.

Keywords: polysemantic words, nominative meaning, shades of meanings, transfer of meanings, polysemy, lexical-semantic basis.

Azərbaycan dilinin şimal-qərb bölgəsi şivələri leksik-semantik söz qrupları ilə zəngindir. Leksik-semantik söz qruplarına çoxmənəli sözlər, omonimlər, sinonimlər, antonimlər daxildir.

Çoxmənəli və ya polisemantik sözlər eyni fonetik tərkibli sözün müxtəlif mənə çalarlığına malik olmasıdır. Polisemiyanın əhəmiyyəti isə dildə ümumiləşdirmə və mücərrədləşdirməyə gətirib çıxarmasıdır. Çünki M.İ.Adilovun qeyd etdiyi kimi; “dildə çoxmənəliliyin səbəbi real aləmin sonsuz müxtəlifliyi, hər hansı təbii dil imkanlarının isə məhdudluğudur” [1, s.113].

İstər ədəbi dildə, istərsə də dialekt və şivələrdə işlənən çoxmənəli sözlərin özünəməxsus semantik quruluşu vardır. Həmin semantik strukturun özəyini nominativ ilkin mənə təşkil edir. Bəzən həqiqi, müstəqim, sərbəst, əşyavi-məntiqi mənə da adlandırılır. Törəmə mənələr isə həqiqi mənaya tabe olur, sayca bir və ya bir neçə ola bilər. Deməli, polisemiyada leksik-semantik əsasa digər mənələrin bağlılığı əsas şərtidir, çünki mənələr arasındakı əlaqə qırılsa, çoxmənəlilikdən danışmaq olmaz. Amma bu baxımdan həqiqi və məcazi mənə çalarlıqları arasında mühüm fərq var: Yəni “sözün həqiqi nominativ mənəsi geniş qrup sözlərlə işləndiyi halda məcazi mənə ondan fərqli olaraq öz əlaqələrində bir qədər məhduddur” [2, s.148].

Çoxmənəli sözlərin ilkin, törəmə, məcazi mənələrinin arasında fərqlər olsa da, onlar bir mərkəz ətrafında birləşir. Buna səbəb onların ən azından eyni fonetik tərkiblə, oxşar semantik cəhətlərlə ümumiləşdirilməsidir.

Çoxmənalı sözün strukturuna bağlı mənalar da daxildir ki, bağlı mənalar birləşdiyi sözlərlə tərkib yaradaraq cari vəziyyətdə tələb olunan mənayı, başqa sözlərlə əlaqələndikdə isə fərqli mənayı ifadə edir. Frazoloji birləşmələr bu qəbildəndir.

Çoxmənalı sözlərin yaranmasında məcazlaşma vacib şərtidir. Məcazlaşma dedikdə, əşya və ya hadisələrə xas zahiri və daxili keyfiyyət, zaman, məkan, proses və funksiyanın oxşar əlamətlərinin, ilk növbədə ümumiləşdirilməsi, digərinə köçürülməsi nəzərdə tutulur. Məna köçürülməsi həqiqi mənanın əsasında mümkündür. Məcəzi məna müxtəlif yaxınlıq münasibətləri və yaranma üsulları baxımından metafora, metonimiya, sinekdoxa kimi növlərə bölünür.

Metafora bir əşya, hadisə və ya əlamətə məxsus xüsusiyyətin başqa bir əşya, hadisə və ya əlamət üzərinə köçürülməsidir. Eyni fonetik tərkibə malik sözlə ifadə olunan və metaforik köçürülmə əsasında yaranan çoxmənalı sözlərdə bənzərlik əsas götürülür. Məna köçürülmələri iki isriqamətdə: 1. canlılardan cansızlara 2. cansızlardan canlılara aparılır. Metaforalar özləri də ismi və feili olur, yəni bir qisim metaforalar adlandırmağa, digərləri isə səciyyələndirmə xüsusiyyətinə malik olması ilə fərqlənir.

Beləliklə, çoxmənalı sözlər elə leksik-semantik məna qruplarından biridir ki, əksəriyyəti metaforalar əsasında formalaşır. Bu zaman zahiri bənzərliklə əsas götürülsə də, “metaforaların yaranması dildaxili hadisələrlə də əlaqədardır, yəni dilin leksik-semantik sistemində mövcud olan daxili əlaqələrdən asılıdır” [1, s.133].

Zaman, məkan səbəbi ilə sözdəki bir mənanın başqasına köçürülməsi metonimiya adlanır. Eyni sözün üzərində aparılan metonimiya köçürülməsi məkanla əlaqədar olduqda həm məkanın adını, həm də “tərkib”ini əhatə edir. Zamanla əlaqədar metonimiyalarda isə hadisənin adı və nəticəsi bildirilir.

Dilimizin bütün, o cümlədən şimal-qərb şivələrində çoxlu sayda polisemantik sözlərə rast gəlmək və bu çoxmənalı sözləri nitq hissələrinə görə qruplaşdırmaq mümkündür. Sözün daha çox məna kəsb etməsi, onun mənasının dəyişməsi deməkdir. Bu cür məna dəyişmələri, yəni polisemantiklik əsasən, isim, sifət, feillər üçün səciyyəvidir. Əvəzlilik, say, zərf kimi əsas nitq hissələri üçün məna köçürülməsi o qədər də xarakterik deyil.

İsmlərin çoxmənalılığı:

Şimal-qərb şivələrində işlənən çoxmənalı sözlərin əksər hissəsi isimlərdən ibarətdir. İsim əsas nitq hissələrindən biri kimi səciyyəvi

leksik və qrammatik xüsusiyyətlərə malikdir. Çoxmənalı isimlər hər hansı bir cəhətdən oxşar əşyaları adlandıran sözlərdir. İlk növbədə hər hansı ad bildirən söz konkret və abstrakt olması etibarilə iki qrupa ayrılır. Deməli, isimlərin əlavə mənaları kəsb etmə prosesində əsas və törəmə mənaların müəyyənlişməsində maddilik və mücərrədlik böyük rol oynayır.

Çoxmənalı isimlər əsasən məcazlaşma, müəyyən mənə köçürülməsi yolu ilə yaranır. Yəni hər hansı bir isim məcazi mənada işlənərək çoxmənalılıq kəsb edir. Bu prosesdə əşyaya aid olan səciyyəvi cəhətlərdən biri maddi əsas kimi götürülür. Amma “İsimlərin məcazlaşmasında nəzərə çarpan cəhətlərdən biri də ondan ibarətdir ki, bir isim bir neçə mənada məcazlaşa bilər. Bu mənalar bəzən bir-birinə yaxın, bəzən uzaq, bəzən isə hətta zidd ola bilər” [3, s.191].

Ağıl (Bal.) - 1. yayda mal-qara saxlamaq üçün ətrafı hasarlanmış üstü açıq yer. – *Ramazana inəxləri ağıla salıb darvazanı bərkitdi*; 2. tövlə (Ş.). - *İneyi ağıla bağlı: f qavağma ot töhdü* [ADDL, 14].

Ala (Ş.) - 1. göyərti 2. alaq otu. – *Ala:n doğra, gəlif do:ğa pişircağam. – Eşiyin hər yeri: ala basıtdı, təmizdəmax lazımdı*. Əşyanın müxtəlif cəhətdən oxşarlığı, yəni forma və rəng etibarilə yaxınlığı mənalar arasındakı daxili əlaqənin labüdlüyünü bir daha təsdiq edir. Bu polisemantikliyi yaradan ən vacib amillərdəndir.

Bağanax (Şəki, Gəncə, Qazax, Şuşa) – 1. iki barmağın arası; 2. qoşadırnaqlı heyvanlarda iki dırnağın arası; 3. qılçaların bədənə birləşdiyi yer. Ümumən söz qədim türk mənşəli sözlərdən hesab olunur; *bakanak* fonetik şəkildəki söz M.Kaşğari tərəfindən qoşa dırnaqlı heyvanların iki dırnağının arası və iki dırnaqdan biri mənasında verilmişdir [5, III, s.172].

Dilçilikdə çoxmənalılıq tarixi hadisə kimi dəyərləndirilmişdir: “Dilin mühlüm vahidi olan söz həmişə inkişafdadır. Onun forması ilə yanaşı, mənası da dəyişir. Söz uzun və çoxpilləli inkişaf yolu keçir” [2, s.146]. *Bağanax* sözünün ifadə etdiyi “qoşa dırnaqlı heyvanların iki dırnağının arası” leksik-semantik özək olub, digər mənaları semantik mərkəzə birləşdirməsi tarixi inkişaf prosesinin nəticəsidir: “dilə lüğət tərkibində yeni sözlər və ifadələrin əmələ gəlməsi ilə yanaşı, sözlərin semantik quruluşunda da müəyyən dəyişikliklər özünü göstərir. Bu da köhnə sözlərin yeni mənə kəsb etməsi ilə bağlıdır. Köhnə söz müəyyən ictimai-tarixi proseslərlə əlaqədar yeni mənada istifadə edilə bilər” [2, s.146].

Bərə (Ş.) – 1. su arxının keçməsi üçün çəpər arasında, üzərində və ya altında düzəldilmiş yer, boruşəkili deşik. - *Qonşudan gələn su bəriyə gedir*. 2. arxda ləkə su buraxılan yer; 3. çəpərin keçid yeri (Ş.). Göründüyü kimi, fonetik tərkib eynidir, ismin ifadə etdiyi predmetə xas

olan oxşar əlamətlər əsasında çoxmənəlilik – polisemiyanın şərti linqvistik baxımdan ödənilmiş, sözün semantikasi genişlənmişdir.

Buracax (Ş.) - 1. ağacdən meyvə dərmək üçün ucu haça, uzun ağac. - *Üsdə olan armutdarı buracaxnan yerə sal*; 2. təndirin odunu qarışdırmaq üçün ağac: - *Buracağı gəti, təndiri qarışdırım* [ADDL, 66]. Yuxarıdakı nümunələr bir daha təsdiq edir ki, quruluşu etibarilə *-acax* şəkilçisi vasitəsilə yaranan [6, s.72] bu düzəltmə ismin çoxmənəli söz kimi “əsil təbiəti cümlə daxilində, məndə özünü tam şəkildə bürüzə verir” [2, s.154].

Deyə (Ş.) - 1. daxma; 2. talvar – mənalarında konkret çoxmənəli ümumi isimlərdəndir. Sözün nominativ mənası “daxma”dır, ikinci məna soyuqdan, qardan, yağışdan qorunmaq üçün çardaqla üstü örtülmüş, evə bitişik şəkili məkanı, yeri bildirir ki, bu kimi səciyyəvi əlamətlər törəmə mənanı əsas – nominativ mənaya bağlayır.

İsmlər, əsasən, metafora, metonimiya, sinekdoxa adlanan məna köçürülmələri əsasında çoxmənəlilik kəsb edir.

Metaforalar quruluşu etibarilə 2 cür - sadə və mürəkkəb olur. Sadə metaforalar bir leksik vahidin məcazlaşması ilə əmələ gəlir. Mürəkkəb və ya morfoloji-sintaktik metaforalar sözlərin assosiasiyası ilə əmələ gəlir. Bu cür metaforalarda insanlara məxsus əlamətlər cansızların üzərinə köçürülür ki, bunlara da sinestetik metaforalar deyilir [2, s.165].

Deməli, isimləri bu cür qruplaşdırmaq mümkündür.

1. Metafora əsasında yaranan çoxmənəli isimlər:

Bəbə (Ş.) 1. körpə uşaq, çağa; 2. gəlincik: - *Öyə bəbə gələnən dişdix' yoxdu.* - *Bəbənnən oyniyənnən so:ra yatarsan, nəna: incitmiyəsən.* *Bəbə* ismi məcazi məna əsasında çoxmənəlilik kəsb etmişdir. Sözün ifadə etdiyi nominativ məna “çağa”dır. Çağaya aid olan xüsusiyyət, ilk növbədə, onun çox balaca olmasıdır. Bu əlamət məcazi məna kəsb edərək “gəlincik” mənasının yaranmasına səbəb olmuşdur. Tam xarici bənzərliyinə əsasən metaforanın ən sadə növlərindən [1, s.131] hesab olunur.

Köynəx / (Ş.) - 1. baramaqurdunun üstündəki nazik pərdə. - *Qurdun üsdündə cığara kimi qalır, una diyillər, köynəx'.* [ADDL, 262]. 2. paxlanın ikinci nazik üz qabığı: - *Paxla:n köynəyini çıxardıf so:ra diyyü:n suda isladıcam.* Xarici oxşarlığa əsasən yaranan çoxmənəli isimlərdəndir.

O:sallıx (Oğ.) - 1. səhlənkarlıq; 2. tənbellik – oxşarlıq əsasında yaranmış metaforadır. Metaforada ümumi gizli əlamətin mövculuğu özünü göstərir [7, s.38].

Şaqqa (Ş.) - 1. kəsilmiş qoyun və ya malın ortasından yarıya bölünmüş hissəsi. 2. hissə, tərəf anlamlarında işlənir. Ərəb mənşəli bu söz forma

oxşarlığı əsasında (metafora) məcazlaşaraq yeni məna çalarlığı kəsb etmişdir.

Tax (Q.) - 1. üzərinə ot yığıb sürümək üçün istifadə edilən ağac budağı; 2. “kəsilmiş və qol-budağı budanmış kiçik ağac” mənalarında çoxmənalı sözdür. Məna metaforik məcazlaşma - forma baxımından əlamətlərin ümumiləşdirilməsi əsasında yaranmışdır.

Zəngəl (Q., Ş.) – 1. ayağı isti saxlamaq üçün xüsusi meşin boğazlıq mənasında (Q.), 2. keçə ayaqqabı (Ş.). Vəzifə oxşarlığı əsasında yaranmış metaforalardandır.

Kan (Oğ.) - 1. eyvanın sütunları altına üfüqi qoyulan taxta parçası. – *Kan seyvanda olur, sütunnarın altına qoyulur*; 2. suyun dağılmaması üçün arxın yanlarına qoyulmuş ağac. – *Kanı qoyullar ki, arxın suyu kənara dağılmasın*. [ADDL, 242]. *Kan* sözünün yeni məna kəsb etməsini “əşya və hadisələrin vəzifə oxşarlığı”na [7, s.39] əsasən izah edə bilərik.

Osav (Q.) – 1. ütölmüş odun; 2. kösöv mənalarındadır. Yuxarıdakı nümunədə olduğu kimi, çoxmənalı sözlərin strukturunun tərkib hissəsi olan törəmə mənalar əsas mənadan asılıdır, ona tabedir. Deməli, semantik quruluşun özəyi olan həqiqi və ya ilkin mənənin olması polisemiya üçün əsas şərtidir.

Süysün - 1. onurğa sümüyünün boyunla birləşdiyi yer (Oğ.); 2. peysər (Zaq.). Vəzifə oxşarlığı əsasında formalaşmışdır.

Şunqurux (Oğ.) – 1. lağ; 2. birisi haqqında uydurulan söz (Ş.). Görünür ki, sözün nominativ mənası birinci məna – “lağ”dır. Şəki rayon şivəsindəki işlək törəmə mənada – “birisi haqqında uydurulan söz”ün semantikasında həm də birinci mənada olduğu kimi rişxənd çalarlığı ifadə edilir.

2. Metonimiyalar məna köçürmələrinin bir növü olub, əşya və hadisələr arasındakı müxtəlif əlaqələr əsasında yaranır. Yəni metaforalardan fərqli olaraq burada bənzərlik deyil, əşyalara xas olan daxili və zahiri münasibətlər, məsələn: məkan, zaman münasibətləri əsas meyarı təşkil edir. Metonimiyaların əsasən isimlər üçün xarakterik olduğu göstərilmişdir [3, s.140].

Ağız - 1. “qaramalın doğandan sonra ilk südü” (Ş., Zaq.): – *Ağızdan yaxşı maxara oluy* (Zaq.); 2. yeni doğan qaramalın südündən bişirilən yemək (pendir kimi olur) (Q., Ş.) – *Bi qazan ağız bişirmişdim, hamısını payladım* (Ş.). [ADDL, 15]. Göründüyü kimi nominativ məna - südlə, ikinci məna - ondan hazırlanan yeməklə bağlıdır. Qədim türk sözlərindən [9, s. 365] hesab olunan bu leksik vahid M.Kaşğari tərəfindən “inək və ya

qoyun döğduqdan sonra ilk süd” mənasında *ağuz* [5, I, s.127] fonetik tərkibində verilir.

Alafa (Ş.) - 1. “toy zamanı gəlinlərin üzünə salınan zərli, al qırmızı, zərif parçadan hazırlanan duvaq” mənasında işlədilir. Zaqatala rayon şivəsində 2. “zərif ipək parça” mənasındadır. Yəqin ki, bənzərlik əsasında *alafa*-ya xas olan “zəriflik” xüsusiyyəti çoxmənalılıq - polisemiya üçün vacib şərtlərdən olan mənalar arasındakı daxili əlaqəni əks etdirir.

Xata (Oğ.) – 1. çay, quru çay 2. çayın cecəsi, puçalı. *Xata* sözündəki “quru çay” mənası əsas, ilkin mənadır, “çayın cecəsi, puçalı” ikinci, törəmə mənadır. Deməli, sözün əsas mənasında çayla bağlı hər hansı element, çalarlıq törəmə mənada inkişaf etdirilir [7, s.35]. Metonimiya əsasında formalaşan *xata* sözünün mənşəyi Şimali Çinlə və ölkəni işğal edən tunqus qəbiləsinin adı ilə bağlanılır [1, s.169].

İrçal – 1. tut mürəbbəsi (Oğ., Ş.) - *İrçal şirin olur* (Oğ.); 2. üzüm mürəbbəsi (Ağdam, Ağdaş, Ağsu, Bakı, Kürdəmir, Mingəçevir). 3. mürəbbə (Göyçay, Saatlı). [ADDL, 235]. Söz mürəkkəb semantik struktura, quruluşa malikdir, onun semantik mərkəzi və özəyi “mürəbbə” mənasıdır. Digər ikinci dərəcəli mənalar - “*tut mürəbbəsi*” və “*üzüm mürəbbəsi*” əsas mənaya, semantik mərkəzə tabelilik əlaqəsi ilə tabe olsalar da, özləri arasında tabesizlik əlaqəsi özünü göstərir [7, s.36].

Burma (Ş., Zaq.) - 1. zoğlarından bağda tənəkləri və göyərti dəstəsi bağlamaq üçün istifadə edilən söyüdəoxşar ağac (Ş.); 2. burma ağacının nazik zoğları (Ş., Zaq.) – *Burmanı eş, odunları bağla* (Zaq.); - *Tənəx / burmasını suda saxliyəllər ki, sınmasın; - Hər ağaşdan burma olmaz, sınımiyənnən olar* (Ş.) [ADDL, 67]. Quruluş etibarilə düzəltmə söz olub, -*ma*² şəkilçisi ilə düzəlmişdir [6, s.76].

Çayotu (Oğ., Zaq.) - 1. çay dəmləmək üçün istifadə edilən ətirli ot; 2. quru çay (Zaq.). Bu nümunələrin ifadə etdiyi mənalar arasındakı yaxınlığı, sıx əlaqəni sezməmək mümkün deyil. Mənalar arasındakı bu cür bağlılıq sözün çoxmənalılığına dəlalət edir.

Calğa (Bal., Oğ., Ş., Zaq.) - 1. calaq, peyvənd (Q., Ş.) – *Yaxşı calğa əzgilimiz var* (Ş.); 2. calaq olunmuş tut ağacı – *Calğa bu yerrərdə çox olur* (Oğ.); – *Eşiyin qava:ndakı calğadan düz üz tehnə tut çıxır* (Ş.). [ADDL, 71]. Çoxmənalı sözün əsas mənası “calaq, peyvənd” mənasıdır. İkinci mənə “calaq olunmuş tut ağacı” əsas mənənin leksik-semantik variantı kimi çıxış edir. Söz quruluşu etibarilə *cala* feilindən qeyri-məhsuldar -*ğa* şəkilçisi vasitəsilə əmələ gəlmişdir [6, s.78].

Dibəx / (Zaq.), *divəx* / (Oğ.), *divəx* / (Ş.) – 1. duz, yarma, çəltik və s. döymək üçün içi oyulmuş daş və ya kötük; 2. həvəngdəstə.

olan bu çoxmənalı sözün semantik mərkəzi, özəyi “barama” mənasıdır.

Kesix / (Q., Ş.); – 1. qohum (Ş.); 2. övlad (daha çox qıza aiddir) (Q.). S.M. Behbudova görə “qohum” (Ş.), “övlad” (Q.) mənalardakı *kəsix* / sözü omonim hesab olunmalıdır [10, s. 101]. Amma bu versiya özünü doğrultmur. Çünki semantik quruluşun əsasını qohumluq münasibətləri təşkil edir, - *ix* / şəkilçisi vasitəsilə düzələn [6, s.75] bu düzəltmə sözün mənə çalarlıqları arasında yaxınlıq vardır.

Qoma Şəki şivəsində çoxmənalı söz kimi aşağıdakı mənalara ifadə edir: -1. tütün yarpağı düzölmüş 4-5 ip bağlaması, dəst. – *Tütün qoması bağlı:llər doğanağa* [ADDL, 308]; 2. bir saplaqda və ya kiçik zoğda olan topa meyvələr. Başqa bir şivə leksikasında bəhs edən tədqiqat əsərində *qoma* - 3. taya, bir şeydən bir qədər yığılıb toplanılan qalaq mənasında verilmişdir [11, s.116]. Fikrimizcə, *qoma* sözünün semantik strukturunun əsasını, özəyini digər ədəbiyyatda şərh edilən həmin mənə təşkil edir. “Tütün yarpağı düzölmüş 4-5 ip bağlaması, dəst” və “bir saplaqda və ya kiçik zoğda olan topa meyvələr” mənalara isə semantik mərkəzə bağlı olan ikinci dərəcəli mənalardır.

Oymax (Oğ., Ş.) - 1. nəsil, tayfa; 2. oba, kənd – çoxmənalı sözü “əlaqə əsasında bir əşyanın adının digər əşyaya köçürülməsi” ndən yaranan metonimiyadır [7, s. 39].

Tabın (Zaq., Q., Bal.) – 1. tayfa, nəsil; 2. məhəllə. M.Şirəliyev sözün türk mənşəli olduğunu və rus dilinə keçdiyini göstərir [12, s. 318]. Doğrudan da qazax dilində “sürü” mənasındakı *tabın* sözü rus dilində “at ilxısı, at sürüsü” anlamında işləkdir. Məkan etibarilə yaranan məcazlardan - metonimiyalardan hesab olunur.

Saxa (Ş.) - 1. görkəm, forma, görünüş; 2. boy-buxun, qamət. Şəkinin Kiş kənd şivəsində *saxa* “nüfuz”, “hörmət”, “görkəm” mənalara qeydə alınmışdır [11, s.101].

3.Sinekdoxa əsasında yaranan çoxmənalı isimlər. Sinekdoxaları müəyyənləşdirmək üçün kəmiyyət meyarı əsas götürülür. Belə ki, “sinekdoxa eyni sözün həm bütöv bir əşya, həm də onun müəyyən bir hissəsi mənasında, yəni azın çox, çoxun az mənada işlənməsi deməkdir” [2, s.174].

Çaxçax (Bal., Q., Zaq.) - 1. yerə basdırılmış dirəklərə köndələn ağaclar vurmaqla düzəldilən hasar (Zaq., Bal.); – *Evin ətrafına çaxçax vurdurmuşam* (Bal.); - *Qara at qaşdı getdi, çaxçaxdan aşdı getdi* (Zaq.) [ADDL, 85]; 2. həyətin və ya bağçanın girəcəyində düzəldilən qapı (Zaq.).

Mucur (Q., Zaq.) – 1. biryaşar erkək keçi balası; 2. sürünün qabağında gedən keçi (Zaq.). – *Mucur hara getsə, dalınca gediş* (Zaq.). [ADDL, 362].

Sözlərin semantik söz qrupları bir-birilə əlaqədar olan kateqoriyalardır. İstər ədəbi dildə, istər şivələrdə işlədilən eyni bir fonetik tərkibin çoxmənalı, omonim, sinonim və antonim cütlüyünün tərkib hissəsi olması bu faktı təsdiq edir. Məs.: Zaqatala şivəsində *sıxma* çoxmənalı, sinonim sözlər kimi işlədilir: *Sıxma* 1. qarğıdalı unundan hazırlanan xörək (Zaq.); 2. “pencərdən hazırlanan xörək” mənasında isə Qazax dialektində işlənir. *Sıxma* “bütövü və bütövün hissələrini ifadə edən” [7, s.39] sinekdoxadır, məcazlaşmanın yuxarıda adı çəkilmiş növü əsasında yaranan çoxmənalı sözdür. A.Hüseynov *sıxmanın sürfüllünün* sinonimi kimi Zaqatalanın Faldar kənd şivəsində işləndiyini göstərir. Bu baxımdan çoxmənalılıqla sinonimlik arasında üzvi əlaqə labüddür. “Qarğıdalı unundan hazırlanan xəngəl” mənasında Zaqatalanın Kəpənəkçi, Aşağı Tala, Sumayıl və Katex kənd şivələrində, *sıkma* şəklində: “xəmırdan hazırlanan lokum” mənasında türk dilinin Kastamun dialektində işləkdir [13, №3, s.82]. *Sıxma* həm də Borçalı şivələrində “qadın koftası” mənasında yuxarıda göstərilmiş sözlərlə omonimlik kəsb edir.

Sibil (Bal., Zaq.) – 1. künc daşı; 2. künc mənalarda işlənən çoxmənalı sözdür, bütöv və ya bütövün hissəsini ifadə etməklə (sinekdoxa) mənalarda arasında məcazlaşma yaranmışdır: – *Evimizin sibili uçur* (Bal.); – *Sibilləri hamar daşnan düzəlt* (Zaq.) [ADDL, 435].

Sirt – 1. zirvə (Q., Oğ.). – *Dağın sirtində bir dənə qoyun otdıyır* (Ş.). [ADDL, 440]. A.Hüseynov *si:yrt* fonetik tərkibinin Katrux kənd şivəsində “dağın ən hündür yeri, dağın şiş təpəsi” mənasında (həmçinin türkmən dilində, müasir çuvaş dilində) işlək olduğunu göstərir [13, №3, s.82]. 2. təpə (Q., Ş., Zaq.); 3. yoxuş (Zaq.). M. Kaşğari “yoxuş” mənasını *sirt* fonetik tərkibində göstərir [5, I, s. 352]. 4. hər hansı bir şeyin baş və ya hündür uca hissəsi (Oğ., Ş.). – *Öyün sirt qocu sınıfdı* (Ş.). [ADDL, 440].

İstər ədəbi dildə, istər dialekt və şivələrimizdə elə polisemantik sözlər işlənir ki, məna çalarları arasında invariantlıq - ümumilik, mücərrədləşdirmə və ya müştərəklik daha çox mühafizəkar xarakterdədir:

Duydux (Oğ.) - 1. hülqum. – *Qurt qoyunun duyduğundan tutur, parçalayır, so:ra yi:r*; 2. nəfəs borusu. – *Heyvan duyduxdan nəfəs alır* (Oğ.). [ADDL, 146]. Sözlərin semantik əsasını “boğaz” mənası təşkil edir, “nəfəs borusu” törəmədir.

Xıslat (Oğ.) – 1. adət; 2. vərdiş. *Xıslat* sözündə canlılar üçün spesifik olan iki oxşar cəhət qruplaşmışdır. H.Həsənov polisemiyanın mahiyyətinin bu baxımdan izah edir: “Polisemiyanın mahiyyəti ondadır ki, o yalnız bir əşya və ya hadisənin adı deyil, həm də bir-birinə yaxın olan əşya və hadisələrin adıdır” [7, s.35].

Külçə – 1. təndirdə bişirilən yağlı çörək (Q., Ş.); 2. “qəbir üstə paylanılan halva-çörək” mənasında Bakı dialektində işləkdir.

Sifətlərin çoxmənalılığı:

Eyni fonetik şəkə malik çoxmənalı sözlər oxşar əlamət və ya keyfiyyəti ifadə edir. Belə çoxmənalı sözlər əsas nitq hissələrindən biri sifətə aid olub, işlənmə genişliyinə görə seçilir.

Sifət özündən sonra gələn ismi əlamət, keyfiyyət, rəng, dad, forma, həcm və s. kimi xüsusiyyətlər baxımından izah edən əsas nitq hissəsidir. Ümumən bu əlamət və keyfiyyətlər müxtəlif olduğu kimi, onların aid olduğu əşya və ya hadisələr müxtəlifdir. Sifətin və onun təyin etdiyi ismin leksik məna növləri, onlar arasındakı leksik-semantik əlaqə və münasibətlər sözlərin ümumiləşdirilməsinə, mücərrədləşdirilməsinə gətirib çıxarır. Bu baxımdan sifətin çoxmənalılığı onun və aid olduğu isimlərin məna növlərindən, hər iki nitq hissəsinin əlaqə və münasibətlərindən asılıdır. Həmçinin bu əlaqə və münasibətlər sifətlərin məna çalarlarının ya söz birləşməsi, ya da nitq situasiyası daxilində müəyyən mənanı ifadə etməsinə gətirib çıxarır. Əksər hallarda həcm, ölçü, dad bildirən sifətlər söz birləşməsi daxilində polisemantikliyi kəsb edir, çünki belə sifətlər semantik quruluşu etibarilə olduqca işlək olub, mücərrədləşməyə, ümumiləşməyə daha çox məruz qalır.

Çoxmənalı sifətləri nəzərdən keçirdikdə məlum olur ki, əsasən onların strukturunda məcazi mənalılar da üstünlük təşkil edir. Xüsusilə, əsas nitq hissələrindən biri olan sifətin də metonimiya əsasında çoxmənalılığı ifadə etməsinə təsadüf edilir [1, s.166].

Beləliklə, yaranmasına görə çoxmənalı sifətləri aşağıdakı kimi sistemləşdirmək olar:

1. Söz birləşməsi daxilində məna çalarları reallaşan çoxmənalı sifətlər.

Çoxmənalı sözlər üçün mücərrədlik, ümumilik səciyyəvi olduğundan məna çalarları əsasən kontekst daxilində reallaşır. Şimal-qərb şivələrində işlək olan əsas nitq hissələrindən sifət əksərən söz birləşməsi daxilində özündən sonra gələn isimlərlə əlaqələnərək müəyyən mənanı ifadə edir:

Axda (Ş.) - 1. toxumsuz (tut); 2. çərdəyi çıxarılmış (zoğal) mənasında işlədilir: *Axda* söz birləşməsi daxilində reallaşan çoxmənalı sözlərdəndir: *axda zoğal*.

Danğır (Oğ.) – 1.daz; 2. ot bitməyən yer. *Danğır* ismi uşaq, adam, kişi isimlərindən hər hansı biri ilə əlaqələndikdə “daz” mənasını bildirir.

Deçi (Q., Zaq) – 1. kiçik, alçaqboylu (Q.); 2. arıq (Zaq.). *Deçi* ismi inək ismi ilə münasibətdə “arıq” mənasını bildirir: - *Deçi inək gəlir* [ADDL, 121].

Diqqılı (Ş.) - 1. çox xırda. - *Ho diqqili boyınən bi:rsən hunda nələr var?! 2. azca, bir az, bir qədər. Mənanın ümumiləşərək çoxmənalılıq kəsb etməsi əsasən (diqqılı) bu kimi sifətlərin konkret isimlərlə münasibətilə əlaqələndirilir* [3, s.129].

Kütül (Oğ.) – 1. şikəst. 2. çolaq. *Kütül* mənə əlaqələri baxımından nominativ mənası məhz canlıları adlandıran isimlərlə münasibətdə olan sifətlərdəndir. “Həmin qəbildən olan isimlərlə münasibətdə bu sifətlərin semantikasında heç bir dəyişiklik baş vermir, birləşmənin xüsusiyyətindən asılı olmayaraq, konkret əlaməti ifadə edir” [3, s.128].

Süləçə (Bal., Q., Zaq.) 1. uzun; 2. hündür. *Süləçə* çoxmənalı sözü ədəbi dildə olduğu kimi əsas mənə ilə daha yaxından bağlı olan törəmə nominativ mənaya malikdir [3, s.132].

Şıdırğı (Ş.) - 1. dayanmadan, sürətli (rəqs) 2. fasiləsiz, güclü (yağış). Bu çoxmənalı söz rəqs ismi ilə əlaqələndikdə dayanmadan, sürətli, yağış ismi ilə əlaqələndikdə fasiləsiz, güclü anlamında işlədilir. Şəki şivəsində “güclü (yağış)” mənasında bəzən *şarrama* sözü şıdırğı sözünün sinonimi kimi işlədilir. Bu nüans leksik-semantik söz qrupları arasındakı münasibətlərin göstəricisidir.

Səbi (Oğ.) – 1. ağıldankəm; 2. key. *Səbi uşaq. Səbi* dərk etməyə görə [7, s.39] məcazlaşma əsasında formalaşan çoxmənalı sözdür, metaforadır.

Urmu (Oğ.) – 1. zolaqlı 2. xallı. Ümumiyyətlə, istər ədəbi dildə, istərsə dialektlərdə “sifətlərin rəngləri, məkan və həcm əlamətlərini, dad və lamisə üzvlərimizlə dərk edilə bilən əlamət və keyfiyyətləri, insan və heyvanların xarici, cismani xüsusiyyət və keyfiyyətlərini bildirən növləri çoxmənalılığa daha çox meyl edir” [7, s.40]. Bu baxımdan çoxmənalı sifətlər müxtəlif mənə növləri əsasında qruplaşdırıla bilər.

Zəqqutun – 1. acı; 2. zəhər (Oğ., Ş.) “dad və lamisə üzvlərimizlə dərk edilə bilən əlamət və keyfiyyətləri bildirən çoxmənalı sözlərdəndir.

Beytin – 1. işsiz, avara. 2. mənasız (Ş.). *Beytin iş, beytin adam* və s. [ADDL, 47]. *Beytin* sözünün əsas, nominativ mənası olan *işsiz* leksik-semantik özək kimi çıxış edir, digər mənalar semantik baxımdan ilkin mənaya tabe olur.

2. Nitq situasiyasında reallaşan çoxmənalı sifətlər. Bu qəbildən olan çoxmənalı sözlər qrupuna elə sifətlər daxildir ki, bunlar ya həqiqi,

ya da məcazi mənada müxtəlif qrammatik kateqoriyaların təsiri ilə müəyyən mənə çalarlıqlarını ifadə etmək iqtidarındadır [3, s.130].

Çəpəl (Q., Zaq.) - 1. pinti, natəmiz; 2. pis, xoşagəlməz. Müstəqim mənadan törəyən ikinci dərəcəli mənənin əsas mənə ilə möhkəm bağlılığı özünü *çəpəl* sözünün nümunəsində göstərir.

Həfrayi, həfrayı (Ş.) – 1. boş, avara; 2. hərdəmxəyal. *Həfrayi adam, həfrayı iş.* – *Huna bənd olma, həfrayı adamdı, havax isdi:r, hunda gə:r. Həfrayi* “vecsiz” mənəsində da işlənir [11, s.116].

Hompolov (Zaq.) - 1. yekəqarın. - *Hompolov adam ağır yeri yər;* 2. tamahkar. – *İlyas hompolovdi diyə dükannan çıxardılar.* [ADDL, 208]. S.M.Behbudov bu sözü omonim kimi verir [10, s.85].

Öj (Oğ.) – 1. zidd; 2. düşmən; 3. tərs – metonimiya əsasında yaranmış çoxmənalı sözdür. Mürəkkəb semantik quruluşa malik olan söz, bir-biri ilə müəyyən dərəcədə mənə bağlılığı olan çalarlıqlarından ibarətdir. Bu semantik strukturun içərisindəki məcazi mənələr öz növbəsində tabelilik əlaqəsi ilə ilkin mənaya tabedir.

Pələmürdə (Q., Ş.) 1. iri bədənli, kök (adam); 2. nəhəng bədənli çoban (çobanlar arasında işlənən sözdür) [13, № 3, s.73].

Saxsəkər (Ş.) – 1. yarıxəstə, yarımşağlam; 2. narahat - çoxmənalı sözü “mənənin metaforik məcazlaşması yolu ilə” [7, s.38] yaranmışdır.

2. Mənə əlaqələri arasındakı hüdudların çətin müəyyən olunduğu sifətlər.

Çoxmənalı sözlərin nominativ mənəsi ilə törəmə mənələr arasındakı yaxınlıq bəzən elə həddə çatır ki, istər söz birləşməsi, istər cümlə daxilində hər hansı isimlə əlaqələnmiş sifətlərin mənə çalarları arasındakı fərqi sezmək asan olmur. Məs.:

Otucu (Ş.) – 1. çoxbilən, bilici; 2. bic. Sözü abidələrdə *ot + açi* tərkibində “həkim, əlcedən” mənəsində işlədilməsini göstərən M.İslamov şivədəki *ot-* ismindən və *-ucu* şəkilçisi vasitəsilə düzələn *otucu* sifətini mənə və tərkib etibarilə əlaqələndirmişdir [6, s.79]. Bəzən “Ümumiləşdirmələr, bənzətmələr sayəsində təzahür etdiyindən və ya reallaşdığından bu mənələrin hüdudunu tam müəyyənləşdirmək də çətinləşir” [3, s.125].

Sital 1. nadinc, dəcəl (Ş.); 2. həyasız, utanmaz, sırtıq (Q.); 3. dələduz uşaq (Ş.; Qışl.): - *Ay sital!* Bütün əlavə mənələr əsas mənə ilə az və ya çox dərəcədə bağlı olur. Mənələr arası bağlılığın olması bənzərlik əsasında ümumiləşdirməyə görə mümkündür. Bu nüansla əlaqədar olaraq *sital* sözündə olduğu kimi mənə çalarlıqlarının hüdudunu da müəyyənləşdirmək çətinləşir.

Feillərin çoxmənalılığı.

Eyni fonetik tərkiblə müəyyən predmet, prosesə xas olan yaxın, bənzər hərəkət və ya hal-vəziyyəti ifadə etmək mümkündür. Belə ki, çoxmənalı feillər oxşar proses və ya hərəkətləri ifadə edir. Predmet və ya prosesin hər hansı hal-hərəkəti baxımından nominativ və törəmə mənalar arasında əlaqə yaranır. Bu əlaqələrdən asılı olaraq feillər də mürəkkəb quruluşa malik ola bilər.

Şivələrimizdə kifayət qədər çoxmənalı feillər qeydə alınmışdır. Ümumiyyətlə, feilin digər nitq hissələrinə nisbətən sözlərlə əlaqə yaratmaq imkanları daha böyükdür [2, s.151]. Məhz bu baxımdan nəzərə alınmalı ki, çoxmənalı sözün mənə və quruluşunu kontekst daxilindəki digər sözlərlə əlaqəsi müəyyənləşdirir və xüsusilə, çoxmənalı feillər sintaktik və leksik birləşmələr əsasında araşdırılmalıdır [3, s.68].

Bazılamax (Oğ.) - 1. lək hazırlamaq; 2. ləklər arasında mərz çəkmək. Çoxmənalı sözlər özünəməxsus mürəkkəb semantik struktura malikdir, əsas və ya nominativ mənalardan başqa ikinci dərəcəli mənaları da ifadə edir: Bu feilin də əsasında birinci mənə - “lək hazırlamaq” prosesi dayanır, sonra digər mənəni kəsb edir: “ləklər arasında mərz çəkmək”.

Hərfləməx (Oğ.) -1. ərp bağlamaq; 2. kiflənmək. - *Qatıx hərflif* [ADDL, 202]. “Ərp” mənəsindəki hərflər sözündən –la [14, s.70] şəkilçisi ilə əmələ gələn bu feilin nominativ mənəsini birinci mənə - ərp bağlamaq təşkil edir. İkinci – törəmə mənə əsasən qidalanma ilə bağlı olan adlarla leksik və sintaktik şəkildə əlaqələnmişdir.

Onu da qeyd etməliyik ki, şimal-qərb şivələrində işlək olan çoxmənalı feillər əsasən hal-vəziyyəti ifadə edən feillərdəndir:

Kiriməx – 1. susmaq, sakit olmaq (Ş.). – *Di kiri görax, ağlama*; 2. kəsmək, dayanmaq (Ş.). – *Yağış da heş kirimədi* [ADDL, 255].

Mandıxmax (Ş.) – 1. istidən tənənfəs olmaq; 2. yorulmaq. – *İsdidən mandıxtıdı*. A.Hüseynov bu feilin Zaqatalanın Kəpənəkçi kənd şivəsində “qorxmaq”, “bərək qorxmaq”, bəzən “pərt olmaq” mənəsində işləndiyini göstərir [13, №2, s.119]. Bu söz çoxmənalı hal-vəziyyət feillərinə daxildir.

Midiləmax (Ş.) - 1.könülsüz, iştəhasız yemək, yavaş-yavaş yemək, seçmək; 2. könülsüz görmək, çox yavaş tərpənmək (iş görən vaxt) [14, s.70].

Şimal-qərb şivələrində işlək olan çoxmənalı feillərin əksəriyyəti metafora əsasında yaranmışdır:

O:sallığ eləmæx / (Oğ.) – 1. səhlənkarlıq etmək; 2. tənbellik etmək. *O:sallığ eləmæx* / hərəkət oxşarlığı – metafora əsasında yaranmış çoxmənalı sözdür. A.Q.Ələkbərova görə, “çoxmənalı feilin ayrıca mənalarını obyektiv şəkildə müəyyənləşdirmək üçün birinci növbədə həm feilin, həm də onun konfigurativ əhatəsini təşkil edən isimlərin kateqorial-semantik məzmununu qarşılıqlı əlaqədə üzə çıxarmaq lazımdır” [3, s.66].

Poralmæx (Ş.) – 1. halı dəyişmək. – *Sə:η sözünnən o bir az poraldı; (porzaldı fonetik variantının işlənməsinə Şəki rayon şivəsində daha tez-tez təsadüf edilir: - Mənim əynimdəkini görüf biraz porzaldı).* 2. pisləşmək (havaya aid). – *Hava poraldı, maşın işdəmir* [ADDL, 406]. *Poralmæx* feilinin mənə çalarları onun canlı və cansız isimlərlə münasibətində reallaşır. Belə ki, bu çoxmənalı söz birinci mənada insan anlayışı bildirən konkret isimlərlə işləndikdə “halı dəyişmək” mənasını ifadə edir. *Poralmæx* ikinci mənada mücərrəd məfhumları bildirən cansız isimlərlə əlaqələnir.

Seyxæşmax (Ş.) – 1. sakitləşmək; 2. seyrəlmək. *Seyxæşmax* hərəkət oxşarlığı baxımından metaforik məcazlaşma əsasında yaranmışdır. – *Ara seyxaşıtdı, biræz. - Cama:t seyxaşannan so:ra gedærox.*(Ş.).

Tæ:r: tæ:r eləmæk (Ş.) – 1. küsmək; 2. “incimək” mənə çalarlarındakı bu feil hal-vəziyyət bildirir: – *Söz didix, tæ:r elædi getdi* (Ş.). Ümumiyyətlə, bəzi çoxmənalı feilləri nəzərdən keçirdikdə aydın olur ki, “əsas mənani da həmişə ayırıb göstərmək mümkün olmur” [3, s.67].

Tærsişmæk (Zaq.) – 1. düşməncəsinə münasibət bəsləmək; 2. əksinə çıxmaq - çoxmənalı hal-vəziyyət feillərinə daxildir.

Tililæmæk (Zaq.) – 1. döymək, əzişdirmək; 2. daşa basmaq. Hər iki mənə çaları özündən asılı olan sözün ismin təsirlik halında işlənməsini tələb edən təsirli feildir: – *Əhməd Səlimi tililædi.* [ADDL, 498].

Şimal-qərb şivələrində məhdud şəkildə olsa da, **digər nitq hissələrinin çoxmənalılığı** özünü göstərir:

Əsas nitq hissələrindən biri olan zərflərin tərz-i-hərəkət, zaman, yer, kəmiyyət və s. kimi müxtəlif mənə növləri vardır. Bu baxımdan çoxmənalı zərflərin strukturuna daxil olan variantlar fərqli semantikaya malik olur.

Bilæsingæ (Q.) - 1. həddən artıq çoxlu; 2. bacardıqca. *Bilæsingæ* mənəsi etibarlı ilə kəmiyyəti ifadə edən zərflərdəndir. Bu sözdə 1. işin icrasının normadan daha çox; 2. “bacarılan qədər” kimi mənə çalarlıqları ifadə edilir.

Şurullay (Oğ.) – 1. boş-boşuna – *Şurullay* çıxıb özün gəldin; 2. avara, bikar. – *O, şurullayının biridi* [ADDL, 475]. *Şurullay* hərəkətin tərzini ifadə edən zərflərdəndir. Amma onu da xatırlatmalıyıq ki, zərf və

sifətlər müxtəlif mənə növləri baxımından üst-üstə düşə bilər, yəni “başqa nitq hissələri ilə çarpazlaşma və ya kəsişmə halları da özünü göstərə bilər” [3, s.162]. Bu baxımdan tərz-i-hərəkət zərfi olan *şurullay* leksik-semantik nöqtəyi-nəzərdən səciyyəvi nümunədir.

Zor (Ş.) – 1. çox; 2. yaxşı. Zərflər eyni mənə növlərinə malik olmaq etibarilə təkcə sifətlərlə deyil, həmçinin saylarla da bənzərlik təşkil edir. Sifət - zərf, sifət – say münasibətləri təxminən eyni formada reallaşır: “Sifət və zərflər üçün əsas sintaktik model “müəyyən edən – müəyyən olunan modelidir. Məhz buna görə də zərflərlə sifətlər adətən oxşar olur” [3, s.162].

Ça:lı (Oğ.) - 1. ərzində, müddətində; 2. qədər: – *Burdan Göyçaya Nuxa ça:lı olar* (Oğ.). [ADDL, 87]. Çoxmənalı sözün hər hansı bir nitq hissəsinə aidliyindən asılı olmayaraq həmin ləksəm öz mənə çalarlığını kontekst daxilində ifadə edir. Yəni, “Sözlərin ayrı-ayrı mənə çalarlıqlarının aktuallaşması üçün semantik kontekstual şəraitin xüsusi əhəmiyyəti vardır. Semantik kontekst dedikdə çox vaxt təbiətə bir-birindən fərqli olan dil hadisələri nəzərdə tutulur. Buraya sözlərin leksik birləşmə imkanları, cümlə daxilindəki sintaktik birləşmə yolları və s. daxildir” [3, s.162].

Ümumiyyətlə, leksik-semantik söz qrupları bir-biri ilə əlaqədə olan bir sistemi təşkil edir. Çoxmənalı sözlər həm sinonimlərin kəmiyyət etibarilə artması, həm də omonimlərin yaranması baxımından mühüm rol oynayır. Lakin bu qruplar həm də bir-birilərindən fərqlənən leksik-semantik kateqoriyalardır.

Ədəbiyyat

1. Verdiyeva Z., Ağayeva F, Adilov M. Azərbaycan dilinin semasiologiyası. Bakı: Maarif nəşriyyatı, 1979, 308 s.
2. Müasir Azərbaycan dili. I cild. Bakı: Elm nəşriyyatı, 1978, 324 s.
3. Müasir Azərbaycan dilinin semasiologiyası (oçerklər) .Bakı: Elm, 1985, 244 s.
4. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. Bakı: Şərq-Qərb, 2007, 568 s.
5. Kaşğari M. Divanü lüğət-it türk. I, III cild, Bakı: Ozan, 2006.
6. İslamov M. Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti. Bakı: Azərb. SSR EA nəşriyyatı, 1968, 275 s.
7. Həsənov H. Müasir Azərbaycan dilinin leksikası. Bakı: Maarif nəşriyyatı, 1988, 308 s.

8. Əzizov E. Azərbaycan dilinin tarixi dialektologiyası. Bakı: Elm və təhsil, 2016, 348 s.
9. Древнетюрский словарь. Наука, Ленинград, 1969, с.365.
10. Behbudov S.M. Azərbaycan dili şivələrinin omonimlər lüğəti. Bakı: Nurlan, 2003, 206 s.
11. Aslanov V. Azərbaycan dilinin tarixinə dair tədqiqlər. I cild. Bakı: Elm, 2002, 155 s.
12. Şirəliyev M. Azərbaycan dialektologiyasının əsasları. Bakı, Şərq-Qərb, 2008, 416 s.
13. Hüseynov A. Azərbaycan dili şimal-qərb şivələrinin lüğəti // Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun elmi əsərləri. XI seriya, 1965, №2, s.104-125; №3, 67-86.
14. Rüstəmov R. Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində fel. Bakı: Azərb.SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, 1965, 319 s.

İXTİSARLAR

ADDL – Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. Bakı: Şərq-Qərb, 2007
Bal. – Balakən
Q. – Qax
Oğ. – Oğuz
Ş. – Şəki
Zaq. – Zaqatala

Кенюль Садыхова

Многозначность в северо-западных диалектах Азербайджанского языка

Резюме

В статье рассматриваются многозначные слова, употребляющиеся в северо-западных диалектах. Основная часть многозначных слов, наиболее распространённых в диалектах Шекинского, Гахского, Загатальского, Балакенского районов, по общему грамматическому значению охватывает, в основном, существительные, прилагательные и глаголы. Следовательно, многозначные слова привлекают внимание как с лексико-грамматической, так и с лексико-семантической точек зрения. Хотя эта лексико-семантическая смысловая группа имеет ту же фонетическую форму, ее состав не

обладает такой простой структурой: все многозначные слова имеют как минимум номинативное и производное значение.. В статье также перечислены некоторые из наиболее распространенных многозначных слов в северо-западном диалекте, систематизированные на основе вышеуказанных изменений значений.

Kenul Sadikhova

Polysemy in the northwestern dialects of Azerbaijan

Summary

This article deals with polysemantic words used in the northwestern dialects. The main part of the polysemantic words, the most common in the dialects of Sheki, Gakh, Zagatala, Balaken regions, in general grammatical meaning covers mainly nouns, adjectives and verbs. Consequently, polysemantic words attract attention both lexical-grammatical and lexical-semantic points of view. Although the lexical-semantic content group has same phonetic form, its composition doesn't have such a simple structure: all polysemantic words have at least a nominative and derivative meaning.

In the article some of the most common polysemantic words used in the northwestern dialect are listed and systematized on the basis of abovementioned changes in the meanings.